

HUQUQIY DAVLATNI BARPO ETISH

*Parkent tuman adliya bo'limi yuridik
xizmat ko'rsatish markazi boshlig'i
S.Xasanboyev*

Annotatsiya: Mazkur maqolada huquqiy davlatning belgilari, huquqiy davlatda fuqarolarning huquq va erkinliklarining himoya qilinishi, bunday davlatni barpo etish tamoyillari haqida so'z boradi. Shuningdek, huquqiy davlatni barpo etishning foydali natijalari hamda ushbu sohadagi yutuq va muammolar yuzasidan mulohazalar taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: huquqiy davlat, huquq, fuqaro, shaxsiy erkinlik, siyosiy faoliyat, madaniy faoliyat, iqtisodiy faoliyat, qonun ustuvorligi, fuqarolik jamiyati, demokratiya, iqtisodiy rivojlanish, jamiyat xavfsizligi, adolat.

Huquqiy davlat (rule of law state) qonun va huquqiy hujjatlarning barcha fuqarolarga mos kelishi va ularning huquq va erkinliklariga qat'iy rioya qilinishi talab etiladigan davlatdir. Huquqiy davlatda shaxsiy erkinlikni himoya qilish asosiy tamoyillardan biridir. Bu odamlarning shaxsiy hayotini o'zgartiradigan qo'llabquvvatlash va himoya qilishni o'z ichiga oladi. Bunda fuqarolar shaxsiy erkinlikka ega bo'lishi, siyosiy, madaniy va iqtisodiy faoliyatlarda qatnashishlari talab etiladi.

Bunday davlatda adolatsizlik va zulmni oldini olish tamoyillari muhim ahamiyatga ega bo'lib, barcha insonlarga qarshi har qanday adolatsizlik, zulm va jinoyatlar oldi olinadi. Bu qonuniy huquqiy tizimni ijtimoiy adolatsizlik va zulmdan himoya qilish bilan bog'liqdir.

Huquqiy davlatning asosiy tamoyillaridan biri xalqaro huquqqa rioya qilishdir. Huquqiy davlat xalqaro huquqni hisobga oladi va unda xalqaro huquqiy- normativ hujjatlariga rioya qilinishi talab etiladi.

Huquqiy davlatning asosiy tamoyillaridan yana biri davlat boshqaruv organlarining nazoratli va huquqiy tizimini amalga oshirishdan iborat. Huquqiy davlatda davlat boshqaruv organlari huquqiy tizimni amalga oshirish va adolatsizlik va zulmni oldini olish uchun kerakli qo'llab-quvvatlashni taqdim etishi talab etiladi.

Bu asosiy tamoyillar huquqiy davlatning tuzilishi uchun katta ahamiyatga ega. Bu tamoyillar huquqiy davlatning xususiyatlari va uning maqsadlariga rioya qilishda muhim rol o'ynaydi.

Huquqiy davlatning asosiy belgilari avvalo, qonun ustuvorligiga xosdir. Asosiy qonunning ustunligi shundan iboratki, davlat hokimiyati organlari, mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari, mansabdor shaxslar, fuqarolar va birlashmalar Konstitutsiya va

boshqa barcha qonunlarga rioya qilishlari shart. Bu qonunlar hamma uchun – davlat rahbaridan tortib oddiy fuqarogacha majburiydir. Mansabdor shaxslarning o'z vakolatlari doirasidan tashqariga chiqib, ortiqcha vakolatlarini amalga oshirishi qonun ustuvorligi tamoyilini buzadi. Qonun ustuvorligi fuqarolik jamiyatining majburiy mavjudligini nazarda tutadi, unda fuqarolar o'zlarining, ko'pincha bir-biridan farq qiladigan manfaatlarga ega bo'lib, ularni individual ravishda yoki jamoat tashkilotlariga birlashish orqali ifoda etadilar. Fuqarolik jamiyati huquqiy davlatning ijtimoiy asosi bo'lib, u o'z navbatida fuqarolarning turli manfaatlarini uyg'unlashtirishi kerak.

Huquqiy munosabatlar tizimi, insonlar va tashkilotlar o'rtasidagi mazmunli munosabatlar jamlanmasidir. Bu tizim huquqiy qabul qilishlar, shartnomalar, muvofiqlashuvlar, tartib-qoidalar, huquqiy talablarga rioya etish, mazmunli munosabatlar o'tkazish va boshqalar kabi huquqiy amallardan iborat. Huquqiy munosabatlar tizimi yuridik shaxslar, davlatlar, shaxsiy huquqiy jismlar, xalqaro tashkilotlar, korporatsiyalar, siyosiy va ijtimoiy guruhlar kabi boshqa huquqiy subyektlar orasida uyg'unlikni o'rganadi va yo'lga qo'yadi. Huquqiy munosabatlar tizimi, insonlarning shaxsiy erkinliklari, huquq va majburiyatlari, turmush tarzi va kishilik jamiyatini himoya qilishga oid masalalar, xalqaro tashkilotlarda qatnashish, tijorat va savdo munosabatlari, davlatlar va xalqaro tashkilotlar o'rtasida diplomatik munosabatlar, va boshqalar kabi turli sohalarda ishlatiladi.

Huquqiy davlat bu, eng avvalo, qonun ustuvorligi, barcha fuqarolarning tengligi kafolatlangan demokratik davlatdir. Uning tashkil etilishi sud, ijro etuvchi va qonun chiqaruvchi hokimiyatga asoslangan. Davlat fuqarolari muayyan tartibga solinadigan huquq va erkinliklarga ega, hokimiyatni amalga oshirishda (vakillar orqali yoki bevosita) ishtirok etishlari mumkin. Bu faoliyat yuritayotgan siyosiy partiyalar va jamoat tashkilotlarining ancha rivojlangani, so'z erkinligi, siyosiy va huquqiy madaniyatning yuksak darajasi tufayli mumkin bo'ldi.

Inson haq va erkinliklarini himoya qilish, huquqiy davlatning asosiy maqsadlari va vazifalaridan biridir. Bu maqsadga erishish, insonlarning adolatsizlik, zulm va adolatsizlikka qarshi kurashishlarida mustahkamlikni ta'minlashga, ularning insonparvarlik, erkinlik, adolat, barqarorlik va boshqalar kabi huquq va erkinliklarni qadrlashga, boshqalar bilan xalqaro munosabatlarda huquqiy munosabatlarda o'zaro qarashlarni olib borishga yordam beradi.

Huquqiy davlatni barpo etishning foydali natijalari ko'p masalalarni o'z ichiga oladi. Bu natijalardan ba'zilari quyidagilardir:

Adolat va yorliq. Huquqiy davlat insonlar orasida barqarorlik va yorliqni ta'minlaydi. Bu erkinliklar tashqi va ichki xavf va qo'rqinchlardan himoyalangan, va bu erkinliklarni taqiqlash, xorijiy mudofaa va xavfli jarohatlar ortidan tashqi xavf ko'rsatkichlari hamda qonun tomonidan taqiqlanishi muammolari yuzaga kelmaydi.

Fuqarolarning huquqiy ta'lim va ma'lumotlarga erishishi. Huquqiy davlat fuqarolarga huquqiy ta'lim va ma'lumotlarga erishishni ta'minlaydi, bu esa uning ta'lim tizimining yuksak darajasiga yondashadi va insonlarning huquqiy ehtiyojlari va salohiyati, huquqiy tadqiqotlar va yuqori darajali huquqiy xizmatlarni qo'llabquvvatlaydi.

Demokratiyaning rivojlanishi. Huquqiy davlat demokratiyaning rivojlanishi uchun kerakli sharoitlarni ta'minlaydi, shu jumladan, barqarorlik, sharofat, erkinlik va insonlarga aynan shu erkinliklarni qo'llashga imkon beradi. Huquqiy davlat demokratiyaning asosiy tushunchalaridan biri bo'lgan fuqarolarning ijobiy rolini qo'llab-quvvatlaydi.

Iqtisodiy rivojlanish. Huquqiy davlat iqtisodiy rivojlanishni ham ta'minlaydi, bu esa xorijiy investitsiyalar va ishlab chiqarish sektori rivojlanishiga asoslanadi. Huquqiy davlat xususiy va tashqi investitsiyalarni jalb qilish, huquqiy bevosita va qat'iy xizmatlarni taqdim etish, o'zaro iqtisodiy munosabatlar va kontraktlar bo'yicha huquqiy himoya ko'rsatkichlarini ta'minlaydi.

Jamiyat xavfsizligini ta'minlash. Huquqiy davlat jamiyat xavfsizligini ta'minlash uchun, huquqiy normativ hujjatlarga rioya qilish, qonun tomonidan belgilangan jarohatlar va xorijiy xavf va qo'rqinchlardan himoyalash, huquqiy tarbiya tizimi, huquqiy tadqiqotlar va huquqiy xizmatlar ko'rsatkichlari bilan ta'minlanadi.

Huquqiy davlatni barpo etishning yutuqlari va muammolari quyidagilardir:

Yutuqlar:

Adolatli va huquqiy jamiyat yaratish. Huquqiy davlat insonlar orasida barqarorlik va erkinlikni ta'minlaydi. Bu jamiyat insonlarning huquq va erkinliklarini qo'llashiga imkon beradi va adolatli jamiyatni yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Fuqarolarning huquqlarini qo'llab-quvvatlash. Huquqiy davlat fuqarolarga huquqiy ta'lim va ma'lumotlarga erishishni ta'minlaydi. Bu esa insonlarning huquqiy ehtiyojlari va salohiyatini oshiradi va jamiyatni yanada rivojlantiradi.

Demokratik va huquqiy normativ hujjatlar yaratish. Huquqiy davlat demokratiyaning rivojlanishi uchun kerakli sharoitlarni ta'minlaydi. Bu esa huquqiy normativ hujjatlar yaratish va jamiyatda demokratiyaning rivojlanishiga qiziqishni oshiradi.

Muammolari:

Huquqiy davlatni o'rnatishda qiyinchiliklar. Huquqiy davlatni o'rnatishda qiyinchiliklar kelib chiqishi mumkin. Bunday holatda insonlarning huquqlarini ta'minlash va adolatli jamiyatni yaratishga imkon beradigan huquqiy hujjatlar va ko'rsatkichlar yuqori darajada muhimdir.

Jamiyatda ko'p xil mamlakat turlari borligi va o'zaro farq qilishi. Huquqiy davlatni o'rnatishda jamiyatda ko'p xil mamlakat turlari borligi va ularning huquqiy

normativ hujjatlari va ko'rsatkichlari farqlanishi va kelajakdagi huquqiy normativlar uchun bir-biriga qarshi turishi mumkin.

Huquqiy davlat xizmatlarining kamroq taqsimlanishi. Huquqiy davlat xizmatlari va ko'rsatkichlarining qulay va tez taqsimlanishi lozim va muhimdir. Bunday holatda insonlar o'z huquqlarini va erkinliklaridan foydalanishga imkon topishadi.

Xulosa qilib aytganda, huquqiy davlat barcha fuqarolarning huquqlarini himoya qiluvchi va ularning yashashda xavfsizlik va muvofiqligi ta'minlaydigan davlat tizimi hisoblanadi. Huquqiy davlatning asosiy vazifalari huquqning og'zaki tartibi va o'zaro bog'liqliklarni aniqlash, shaxsiy erkinlikni himoya qilish, huquqiy majburiyatlarga rioya qilish, adolatsizlik va zulmni oldini olish, davlat boshqaruv organlarining nazoratli va huquqiy tizimini amalga oshirish, siyosiy yoki iqtisodiy nazoratni oshirish va xalqaro huquqqa rioya qilishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. X.Odilqoriyev Davlat va huquq nazariyasi. Darslik. – T.: Adolat, 2018
2. З.Исламов Общество. Государство. Право. (Вопросы теории). – Т.: Адолат, 2001
3. Z.M.Islomov Davlat va huquq nazariyasi. – T.: Adolat, 2007
4. M.Ahmedshayeva Davlat mexanizmi va hokimiyatlar bo'linishi. O'quv qo'llanma. – T.: TDYI, 2005
5. N.Saburov Davlat va huquq nazariyasi. O'quv-uslubiy qo'llanma. – T.: TDYI, 2008